

MAGYARSÁGTUDOMÁNYI FORRÁSKÖZLEMÉNYEK

*L*YMBUS 2019

Lymbus

MAGYARSÁGTUDOMÁNYI FORRÁSKÖZLEMÉNYEK

Budapest
2019

Lymbus

MAGYARSÁGTUDOMÁNYI FORRÁSKÖZLEMÉNYEK

Főszerkesztő
Ujváry Gábor

Felelős szerkesztő
Szabó András Péter

Olvasószerkesztő
Nyerges Judit

A szerkesztőbizottság tagjai

Boka László, Fazekas István, Gecsenyi Lajos, Jankovics József, K. Lengyel Zsolt, Katona Csaba,
Kollega Tarsoly István, Lengyel Réka, Mikó Árpád, Monok István, Oborni Teréz, Petneki Áron,
Szentmártoni Szabó Géza

A kötetet kiadja

*a Külgazdasági és Külügyminisztérium, a Bölcsészettudományi Kutatóközpont,
a Magyar Nemzeti Levéltár, a Nemzetközi Magyarástudományi Társaság
és az Országos Széchényi Könyvtár*

A kötet megjelenését támogatta a Magyar Tudományos Akadémia

Tartalom

- 9 BÁNDI ANDRÁS–PALOTÁS GYÖRGY
Egy medgyesi Cyprianus-kötet és
Verancsics Antal epitáfiumai Adrianus Wolphardus halálára
(1544)
- 19 KASZA PÉTER
Patay Ambrus jelentése Szigetvár 1556. évi török ostromáról
- 29 MÁTYÁS-RAUSCH PETRA–PÓKA ÁGNES
Az ismeretlen földjén – Thorda Zsigmond jelentése
a liptói bányászatról (1560)
- 85 KRUPPA TAMÁS
Gianfrancesco Aldobrandini generális prágai tárgyalásai.
Adalék a Szentszék háborús szerepvállalásához 1597-ben
- 117 KÁRMÁN GÁBOR
Kovacsóczy István orációja 1615-ben
III. Zsigmond lengyel király előtt
- 143 SZABÓ ANDRÁS PÉTER
Johannes Frölich evangélikus lelkész önéletrajzi feljegyzései
(1636–1671)
- 157 MONOSTORI TIBOR
Egy magyar arisztokrata Spanyol-Németalföldön
a Flandriai Hadsereg szolgálatában. Forgách Péter koronaőr
lovasezredének szerződése 1637-ben
- 175 JUHÁSZ KRISZTINA
Esterházy Dániel és Esterházy Miklós levelei
az 1642. évi szőnyi békekötés idején
- 205 MARTÍ TIBOR
Végrendeletek a pozsonyi káptalan hiteleshelyi levéltárából.
Törös János magyar kamarai tanácsos és Konszky Gáspárné
Balassa Zsuzsanna végrendeletei (1650)

- 249 BARTA M. JÁNOS
Kemény János és a két Csáky István levelezésének
kiadatlan darabjai (1655–1661)
- 287 SZABADOS JÁNOS
Adalékok az 1658. július 6-i páülési csata körülményeihez
- 329 OLÁH P. RÓBERT–TUSOR PÉTER
Lippay György esztergomi érsek testamentuma (1665)
- 349 B. SZÉKELY DOROTTYA PIROSKA
Szelepcsényi György végrendelete
- 385 BUJTÁS LÁSZLÓ ZSIGMOND
Nicolaus Apáti, „exul Hungarus”
- 403 VASS CSONGOR
A Baranyi Pál SJ erdélyi missziós működését szabályozó
prímási okirat
- 415 TÓTH TIBOR
John Richards angol hadmérnök útinaplója
a Balkán-félszigetről és Magyarországról (1700)
- 451 NAGY KORNÉL
Mártonffy György erdélyi püspök 1720. évi kiadatlan levele
az erdélyi örményekről
- 467 FAJT ANITA
Johann Bruckner Halléből Nagyszebenbe küldött levelei
(1737–1739)
- 507 TÓTH FERENC
Szent Koronát a francia királyfinak?
A rodostói magyar emigráció függetlenségi mozgalmi tervei
az 1747–1748-as évekből
- 557 BÁNDI ANDRÁS
Szeli József (1710–1782) székelyzsombori lelkipásztor
nekrológja

- 573 ILLYÉS BOGLÁRKA
Pártfogó, csodáló és barát. Metternich hercegné Sándor Paulina
levelei Camille Saint-Saënshez
- 603 SCHWARCZWÖLDER ÁDÁM
Széll Kálmán irathagyatékának sorsa
- 615 TÖRÖK ZSUZSA
Wohl Janka Gyarmathy Zsigáné Hory Etelkának írt levelei
- 631 TÓTH KRISZTINA
Vatikáni források a nagyváradi és szegedi székeskáptalan
20. századi történetéhez (Glattfelder Gyula 1923–1924. évi
beadványai a Szentszékhez)
- 655 BARTHA ÁKOS
Ellenállás és elhallgatás: Zsabka Kálmán esete
a kommunista „biokráciával”
- 679 SERES ATTILA
Lengyel diplomáciai iratok Esterházy János felvidéki magyar
politikusról a varsói Archiwum Akt Nowychban, 1932–1939
- 745 GECSÉNYI LAJOS
Dokumentumok Hennyey Gusztáv vezérezredes,
volt külügyminiszter és a militáns katonai emigráció
viszonyához (1949–1950)
- 771 SCHEIBNER TAMÁS
A Rockefeller-jelentés. 1956-os magyar menekültek Bécsben
amerikai szemszögből

Lippay György esztergomi érsek testamentuma (1665)*

A kora újkori főpapi végrendeletek sokszínű és érdekes kutatási távlatokat rejtenek magukban. E dokumentumok közreadásai egészen a pozitivista történetírás nagy ívű forráskiadásaiig nyúlnak vissza, például Hanuy Ferenc a 19–20. század fordulóján Pázmány Péter több testamentumát is kiadta.¹ Az utóbbi évtizedekben újra fellendülő forráskiadások nyomán megnövekedett az érdeklődés a végrendeletek iránt is, ennek eredményeként számos új munka látott napvilágot.² A végrendeletek által a birtokigazgatási és gazdasági szempontok éppúgy elemezhetővé válnak, mint ahogy az udvari reprezentációt szolgáló tárgyi kultúra. Továbbá a trienti püspökideálnak megfelelően különböző alapításokat tevő főpapok gyakran végakarataukban rögzítették egy-egy létrehozandó intézmény anyagi támogatását. Az udvarkutatás szempontjából azonban a végrendeletekben kedvezményezett személyek névsora is különös jelentőséggel bírhat. A kora újkori testamentumokból, a gyakran informális, patrónus–kliens kapcsolatok tagjaira lehet következtetni. E jogi iratokat értelmezhetjük az udvarokról egy adott időben történt pillanatfelvételnak, aminek segítségével feltárhatjuk a végrendelező környezetének belső viszonyait. Jelen forrásközlés Lippay György esztergomi érsek teljes terjedelmében eddig kiadatlan végrendeletén keresztül igyekszik többet megtudni a 17. századi főpapi alapításokról, mecenatúráról, kapcsolati hálóról és társadalmi, családi gondoskodásról, valamint az érseki udvar személyi összetételéről. Utóbbival megtéve az első lépést egy átfogóbb, a primási udvartartást vizsgáló munka felé.

A kora újkori főpapi udvarok megrajzolása még korántsem befejezett feladata a magyar történettudománynak. Norbert Elias történetpszichológus felhívta műveiben a figyelmet az udvarokban létrejött mikrotársadalmak különös, a külső környezettől eltérő világára.³ A központi személy köré szerveződő udvar feltérképezésével annak jellegét, jelentőségét, kapcsolatait és hatását vizsgálhatjuk. Annak ellenére, hogy az udvarkutatás az elmúlt évtizedek egyik meghatározó témájává nőtte ki magát, a főpapi udvarokra vonatkozó vizsgálatok viszonylag ritkák.⁴

¹ Készült az MTA–PPKE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoportban, az MTA TKI támogatásával. A bevezető és a jegyzetek Oláh P. Róbert, a szövegátírás Tusor Péter munkája.

² HANUY, 1910, 688–691; HANUY, 1911, 728–731.

³ JANKOVICS, 2004, 61–69; TUSOR, 2007, 26–27; HERMANN–JAKAB, 2013; KÁDÁR, 2013. A főpapi végrendeleteken kívül lásd még: HORVÁTH, 1995; HORVÁTH, 1996; HORVÁTH, 1997; NÉMETH, 1995; HORVÁTH–DOMINKOVITS, 2001; DOMINKOVITS 2005.

⁴ ELIAS, 2005; KLANICZAY, 1987, 17–52.

⁵ Kivétel: BITSKEY, 1987, 166–176; FAZEKAS, 2005, 343–360; BITSKEY, 2005, 361–374; vagy világi udvar esetében: KOLTAI, 2012.

A Magyar Kamara által korábban alkalmazott állami *ius spoli* megszüntetéséig a főpapi végrendeletek konfliktusok sorozatát gerjesztették a klérus és az udvar között. A jogi hiátus miatt a Magyar Kamara és a magyar főpapság között feszülő, évtizedeken át húzódozó vitát II. Ferdinánd diplomájában azt a klérus igényei szerint rendezte.⁵ A király rendelkezéseinek értelmében a főpapokat megillette a teljes körű végrendeletkezési jog. A végrendeletkező vagyonának egyharmad részéről mindenféle megkötés nélkül maga rendelkezhetett, a fennmaradó kétharmad részt azonban papnevelésre és egyéb kegyes adományokra kellett fordítania. Ha a diplomában rögzített adományozási arányok betartásra kerültek, a végakarát automatikusan érvényesnek minősült. E diploma hatálya alatt Lippay az uralkodói rendelkezés teljes mértékű betartásával jegyezte le végakarátát,⁶ a főpap végrendeletének jellege tehát már egy jogi vita utáni állapotot tükröz.

Egy testamentum vizsgálata során elsőként mindig az a kérdés merül fel, hogy ki kerül bele a végrendeletbe kedvezményezettként, illetve ki maradt ki? Megállapíthatjuk, hogy a Pázmány-utód ebben, az élete végén, 1665-ben tett végrendeletében kevés személyt említett név szerint. Különösen nagy hangsúlyt fektetett viszont a főpapi működése során felhalmozott anyagi javak kegyes célú felhasználására. Így érdemes felállítani a természetes és a jogi személyek vizsgálati szempontjait, és az adományozottakat e szempontok alapján kezelni és vizsgálni. Utóbbival, a jogi személyek csoportjával kezdve megállapíthatjuk, hogy Lippay egyszerre tett eleget a II. Ferdinánd diplomájában leírtaknak és a fentebb említett trienti zsinati elvárásoknak. Lippay több mint százhúszezer forintot adományozott káptalanjainak, különböző alapítványokat tett kollégiumoknak, noviciátusnak. Az összeg majdnem felét, ötvenezer forintot a szegény papok számára rendelte, amelyből évente segélyeztek rászoruló klerikusokat. Nem hagyta ki a végvárat sem, borral való ellátásukról rendelkezett, és nem felejtette el megemlíteni, hogy a korábbi években Újvár erősítésére összesen kétszázezer forintot költött. Szintén hagyományozott pénzt vallási társulatokra (*kongregációkra*) birodalom-szerte és szerzetesrendekre az egész királyság területén.⁷ A fontosabb kedvezményezettek közé tartoztak a trencsényi jezsuita rendháznak tett alapításai, melynek során a Jézus Társaság kollégiummal és noviciátussal gyarapodott.⁸ A trencsényi jezsuita intézményi hálózat bővítése mellett az érsek másik fő művének a nagyszombati *Seminarium Generale (Rubrorum)* tekinthető. Ezzel az alapításával Lippay létrehozta az ország elsőszámú szemináriumát, amelynek szabályzatát a római *Collegium Germanicum et Hungaricum* alapján alkották meg.⁹ A Jézus Társaság támogatásán túl a ferences rend számíthatott az érsektől jelentősebb támogatásokra. Gondolhatunk itt elsősorban a körmöcbányai és csallóközi templom- és kolostorépítésekre. Végezetül a testamentum kedvezményezettjei között a pálos rendet is ott találjuk.¹⁰ Lippay végakarata

⁵ KOLLÁNYI, 1896, 182. Pázmány szerepére lásd: BITSKEY, 1986, 123.

⁶ A diplomára lásd: BONCZ, 1878, 51–54.

⁷ Vallási társulatok működésére lásd: KÁDÁR, 2017a; KÁDÁR, 2017b.

⁸ TUSOR, 2015a, XIII.

⁹ HERMANN–ARTNER, 1938, 86.

¹⁰ Lippay korábban is tett már alapítványokat a pálosok számára, lásd: KISBÁN, 1938, 285, 287.

szerint támogatást kapott Studium Generaléjuk, a nagyszombati Szent Erzsébet-házuk, illetve egyéb kongregációik.

Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy az 1665. december 31-én kelt végrendelet egyben a Nagyszombatban működő egyetem jogi karának alapító dokumentumaként is értékelhető, hiszen a primás tizenötezer forintot helyzetetett letétbe a kar elindításának céljából. Ezen alapítványával egy korábbi adósságát rendezte, hiszen Lósy Imre 1642. november 6-án kelt végakaratóban már rendelkezett egy ugyanekkora összegről, amelyet végül a jogi kar elindítása helyett 1649-től a nagyszombati papnevelő (*Seminarium Rubrorum*) fenntartására fordítottak.¹¹ Lippay további évi háromszáz forintot ajánlott fel a Jézus Társaságnak, ha vállalják a kánonjog oktatását az újonnan alapuló karon. Ezzel az esztergomi érsek letette az anyagi és szellemi alapjait a professzionális magyar jogi képzés mai napig is működő fellegrájának. Jelen forrás is kitűnően példázta, hogy igaz, a XVII. század kapcsán „Pázmány évszázadáról” szoktunk beszélni, de a bíboros életének egyik legfőbb műve sem lenne teljes, ha az öt követők nem lettek volna legalább annyira eltökéltek a magyar katolicizmus és művelődés építésében, terjesztésében. Olyannyira, hogy a Lippay-végrendeletben felsorolt további alapítványi támogatásokkal, az adományok intézményi felhasználásával külön publikációban fogunk majd foglalkozni. A fenti példák alapján azonban már most is világos, hogy a jezsuiták mellett milyen kiemelt figyelmet élveztek a primás részéről a ferencesek is.

A testamentumban megjelenő természetes személyek kis csoportját érdemes tovább bontani még két részre. Az első csoportot a végrendelkező érsek családja alkotja.¹² Lippay egész főpapi működése során a kora újkori normáknak megfelelően igyekezett családját birtokokkal gyarapítani. Az, hogy testvérének, Gáspárnak a bárói, majd az ő leszármazottainak a grófi rangot megszerezte, a korszakra sajátosan jellemző társadalmi mobilitás jele.¹³ Az érsek öccsei számára végrendeletében is birtokokat adományozott.¹⁴ Gyögyre és Jánosra ezer tallér értékű gyűrű és ezüstartárgy mellett a kesz(eg)falvi javakat hagyta.¹⁵ Imre nevű testvérének pedig Püspökiben lévő összes birtokát rendelte. Távlatosan azonban – miként Pázmánynak sem – a dinasztiaalapítás nem sikerült, a család a 18. század elejére férfi-, majd női ágon is kihalt.¹⁶

A végakaróban szereplő természetes személyek egy másik része a primási udvarban szolgált. Név szerint említi az érsek többek között az inasát, a doktorát és birtokainak jószágigazgatóját. Lippay levelezésében ritkán szól udvaráról, ez alól kivétel egy 1660-ban Wesselényi nádornak írt levele. Az érsek az 1660. március 12-i, a Garamon történt bal esetét a nádornak leíró levelében szereplők közül egy említett személyt sincs megnevezve a végrendeletben. Ez fordítva is igaz, akik a végrendeletben szerepelnek nincsenek meg-

¹¹ ECKHART, 1936, 3–7.

¹² A Lippay családra lásd: FEDERMAYER, 2012, 29–77. Különösen 73–77.

¹³ TUSOR, 2015a.

¹⁴ A Lippay családra lásd: NAGY, 1860, 129; valamint családfával: Soós, 1995–1996, 39–47, 42–43.

¹⁵ Keszegfalva (Komárom m., ma: Kameničná, SK).

¹⁶ Soós, 1995–1996, 43., valamint Pázmány dinasztiaalapítására lásd: TUSOR, 2017, 247–256.

nevezve az említett levélben.¹⁷ A kedvezményezett személyek általában száz forintot kaptak. Kivétel csak Richter András, az érsek inasa, aki ötszáz forintot kapott, továbbá bizalmi pozíciójából adódóan ő őrizte a végrendelet lepecsételt mellékletét, az arany- és ezüsttárgyak leltárát. Hölgyi Gáspár a másik kivétel, aki ezer tallérral gazdagodott az érsek halála után.¹⁸ Az árulkodóan magas pénzüsszeg miatt nyilvánvaló, hogy Hölgyi Gáspár a primási udvar egyik meghatározó, erős embere, az érseki gazdasági ügyek intézője, a végrendelet világi végrehajtója. Esetében a primás kifejezetten említi, hogy előmozdította karrierjét.¹⁹

A főpapi udvarok, ellentétben a világi főurak udvartartásával, a központi személy halálával felbomlottak. Nincs átfedés az elhunyt és a hivatalba lépő főpap udvarainak személyi állománya között. Az új főpap – érthető módon – a saját embereit alkalmazta a különböző bizalmi pozíciókban. A fenti okok alapján Lippay udvara is feloszlott halála után. A végrendelet szövege azonban lehetővé teszi, hogy a primás utolsó éveinek udvarát megismerjük és az abban szerepet játszó személyeket azonosítani tudjuk.

Lippay testamentuma jelentősen különbözik abban főpap elődeinek végrendeleteitől, hogy az uralkodóház egyetlen tagját sem vette be a kedvezményezettek közé. Pázmány megemlékezett testamentumában a királyról és a trónörökösről is, akárcsak később Lósy.²⁰ Mindketten lovakat és hozzájuk való szerszámot ajándékoztak a bécsi udvarnak. Lippay szakított ezzel a hagyománnyal és csak a dicső emlékünek nevezett II. Ferdinándot említi végakaratóban. Ennek hátterében feltehetően a lipóti politikával kapcsolatos elégedetlensége és az udvari döntéshozatalból való fokozatos kiszorulása állhatott.²¹

A primás végakaratóból számos pont maradéktalanul teljesült. Ezek közé tartozik például, hogy kis mellkeresztjét vele temették,²² valamint, hogy a korábbi Fugger-könyvtár, amit 1642-ben vásárolt Bécsben, akarataának megfelelően az esztergomi székesfőkáptalan birtokába került.²³ A kötetek a mai napig az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár régi könyves állományát gazdagítják.

A primás végrendeletében temetéséről is alaposan és pontosan rendelkezett. Jelen forrás e szempontból is egyedülálló, mivel Pázmány sírhelyének azonosításában is számottevő segítséget nyújt, mert akarata szerint a bíboros mellé kívánta temettetni magát.²⁴ A kétezres évek elején, a Szent Márton dómban végzett régészeti feltárások során felvett jegyzőkönyvek tanúsága szerint a végrendelet végrehajtói Lippay temetkezési szándékát maradéktalanul teljesítették.²⁵ Végakarataának azonban egy olyan pontja is akadt, ami nem teljesült: a pozsonyi Szent Márton-dómba tervezett, Pázmánnyal közös

¹⁷ TUSOR, 2015a, 366–367.

¹⁸ Hölgyi családra lásd: FEDERMAYER, 2016, 195–199.

¹⁹ Hölgyi Gáspár, primási jószágkormányzó, 1665-től báró, 1666-ig királyi személynök.

²⁰ KOLLÁNYI, 1896, 182.

²¹ TUSOR, 2015b, 219–251.

²² HALKO, 2016, 282.

²³ BORBÉLY, 1961, 469–475.

²⁴ HARGITTAY–KRÁNITZ, 2007, 54–67.

²⁵ HALKO, 2016, 282.

síremléke, amelyet Pietro Spazzo itáliai építésszel szeretett volna megterveztetni, nem készült el. Ezt később az Esterházy Pál nádor által 1711-ben állíttatott, Pázmány Péter, Lippay György és Széchényi György temetkezési helyét jelölő emléktáblája pótolta.²⁶

A végrendelet soraiból sok szempontból egy sikeres életpálya képe bontakozik ki. Alapításai és támogatói munkássága révén számos intézmény, közösség a mai napig áll. A hitéletre, a magyar kultúrára és művészetekre tett hatása pedig a legfontosabb barokk-kori mecénások sorába emeli Lippayt. E sokrétű barokk főpapi élet beszédes forrásaként értékeljük az alábbi végrendeletet.

Forrás

1.

Lippay György esztergomi érsek, prímás végrendelete

Pozsony, 1665. december 31.

(MNL OL, Illésházy család levéltára (P 1341), Lad. 20. fasc. 10. n. 1. – *orig.*

ELTE Egyetemi Könyvtár Kézirattár. Collectio Kaprinaiana/A. Tomi in folio.
41. tomus, 162–178. folio. – *orig. 1*)²⁷

Nos Capitulum Ecclesiae Posoniensis. Memoriae commendamus^a tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod nos ad gratiosam Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Principis Georgy Lippay de Zombor Archiepiscopi Strigoniensis, locique ac Comitatus eiusdem Supremi et Perpetui Comititis, Primatis Regni Hungariae, Legati Nati, Summi et Secretarii Cancellarii ac Sacrae Caesareae Regiaeque Maiestatis Intimi Consilarii, Domini et Praelati nostri gratiosissimi requisitionem duos e medio nostri nempe Admodum Reverendos Dominos: Joannem

²⁶ HARGITTAY–KRÁNITZ, 2007, 59; TUSOR, 2015/a, XLVI. Azonban PÁLFFY–MIKÓ, 2002, 107–172, nem említi ezt a táblát.

²⁷ Mindkét változatot idézi: SOÓS, 1995–1996, 41, 17. j. A forrás regisztruma a Király Könyvekben a Bécsben 1666. jan. 9-én kelt uralkodói jóváhagyás keretében: MNL OL, A 57, vol. 13, pag. 253–260 (n. 169.). II. Ferdinánd főpapok végrendelezéséről szóló diplomájának (melyet Lippay említ végrendeletében) megerősítése ebből az alkalomból: Uo., 257–260 (n. 168.). A végrendeletnek Bécsben is található egy további példánya, a Finanz- und Hofkammerarchivban: ÖStA FHKA HFU rote Nummer 221. Konv. 1666. Febr. fol 134–139. – A közlés a Kaprinay-féle, 11 oldalnyi terjedelmű változat alapján készült, filológiai érvek alapján ezt tartjuk az első tisztázatnak (= O1). A lapváltások feltüntetése innen. Ezen található a végrehajtási feljegyzések is, melyeket filológiai jegyzetekben hozunk. A Lippay családnak az Illésházykhoz került iratai között fennmaradt dokumentum (= O) azonos kéztől származik, és a Kaprinay-változatról (O1) készült hiteles, lepecsételt, a káptalanilag iratkezelt (második) tisztázat. Az Illésházy-levéltár példánya (O) 9 oldalra íródott, több rövidítést tartalmaz, mint Kaprinayé (O1), illetve néhány kisebb, szinte elhanyagolható eltérést találunk. Ezeket szintén filológiai jegyzetben jelöljük.

Kalmnczay²⁸ Abbatem de Madocha, Lectorem, et Martinum Czetney Custodem praenotatae Ecclesiae nostrae Fratres et^b Canonicos nostros, nostro pro testimonio exmiseramus fidedignos.²⁹ Qui tandem exinde ad nos una reversi nobis fideliter et sub juramento suo in generali Regni decreto superinde expresso, pariformiter retulerunt eo modo. Quomodo ipsi die ultima mensis Decembris anni millesimi sexcentissimi sexagesimi quinti proxime praeteritorum in et ad domum curialem seu solitam praetacti Illustrissimi Domini Principis Archiepiscopi Strigoniensis residentiam in foro frumentario intra muros huius Liberae et Regiae Civitatis Poseniensis existentem, habitam erga^c praetitulatum Illustrissimum Dominum Archiepiscopum Strigoniensem personaliter accessissent, ibidemque eundem in lecto aegritudinis suae graviter decumbentem, corpore quidem infirmum ac debilem, mente tamen et animo sibi per omnia praesentem personaliter reperissent. Qui quidem praementionatus Dominus Archiepiscopus, matura prius et exacta animi sui intra se deliberatione praehabita sponte et libere vivaeque vocis suae ministerio testamentaliter coram ysdem Dominis Testamentarjys nostris^d fassus fuisset et retulisset, sequentemque testamentariam suam seu ultimae voluntatis dispositionem propria manu duobus in locis subscriptam et annularis sigilli sui munimine, tribus itidem in locis ab extra clause obsignatam et roboratam^e annotatis testimonjys nostris praesaentasset huiusmodi sub tenore:

[Invokáció]

In nomine Sanctae et Individuae Trinitatis et Salvatoris nostri Jesu Christi, in honorem Beatissimae Virginis Mariae, Sancti Francisci Xaverjy, Santi Francisci Patriarchae, Sancti Anthonjy de Padua et aliorum Sanctorum Patronorum meorum, necnon omnium Sanctorum et Angelorum // in caelo cum Christo regnantium facio istud meum testamentum animo et corpore per Dei beneficium mihi praesens, licet propter pedum jam ab aliquot annis debilitatem etiam alia infirmitate me visitaverit manus Omnipotentis, quae licet non videatur adeo gravis aut mortalis, tamen pro condicione fragilitatis humanae nolo differre testamentum seu ultimam voluntatis meae dispositionem.^f

[Rendelkezés a temetésről, sírja helyéről, közös epitáfiumról Pázmánnyal:]

Et primum quidem exanime corpus meum sepeliri volo Posonjy, in templo Sancti Martini, prope sepulchrum piaae memoriae Cardinalis Pazmány,³⁰ et desidero fieri epitaphium utrique nostrum, tam Cardinali Pazmány, quam mihi in loco, ubi fuit ante conservatorium Venerabilis Sacramenti, et postulo, ut labore diligenter Dominus Episcopus Vaciensis et alj Executores huius mei testamenti inferius specificati (apud civitatem et ubi opus erit^g) ibi collocari tam Cardinalis, quam meum epitaphium juxta delineationem et conventionem cum artificibus. Quod si fieri et obtineri omnino non posset, fiat epitaphium penes Cardinalis Pázmány ubi ipsius corpus colocavimus [!]. Non eram eius intentionis nec ea erant mea merita, ut adeo splendidum mihi epitaphium

²⁸ Kálmánczay János, († 1685) madocsa apát, pozsonyi társaskáptalan kanonokja, később skardonai vál. püspök.

²⁹ Czetney Márton († 1681), 1662-től a pozsonyi társaskáptalan kanonokja.

³⁰ Pázmány Péter (1616–1637), bíboros, prímás, esztergomi érsek.

erigeretur, verum ne talis tantusque vir, qualis Cardinalis Pázmány, qui omnia summa, ut in reliquis, ita et in hoc promeritus^hesset, eodem frustraretur. Ideo adunxi me quoque illi, et proprys sumptibus utrique nostrum commune fieri jussi epitaphium, ad cuius etiam constructionem debitam lego florenos quatuor mille,ⁱut infra clarius declarabitur. Sepultura mea fiat sine omni pompa, prout et corporis ex domo vesperi translatio. Ad quod plane conscientiose obligo Executores huius mei testamenti. Colocato simpliciter corpore in terra fiant sequenti die sacrificia et preces, et distribuantur elemosynae pauperibus.

[Adományok a lelki üdvéért. Mindenki tudja róla, hogy nem gyűjtött nagy vagyont. Testamentumában II. Ferdinánd vonatkozó rendelkezéséhez tartja magát.]

Omnibus Canonicis Capituli Strigoniensis, Poseniensis, Scepusiensis, qui pro anima mea sacra celebraverint, lego aureum unum. Officianti detur ex rebus argenteis honorarium conveniens, singulis item Dioecesis meae Parochis et Sacerdotibus intra spatium decem dierum pro me celebrantibus // lego tallerum unum. Porro hoc meum testamentum vel maxime eam ob causam facio, ne exiguae meae res distrahantur, sed potius, primum quidem p̄s foundationibus, quas inchoavi, satisfiant et perficiantur,³¹ reliquum deinde in usus pios et bonos convertatur. Palam est me non contendisse thesauros, et pecuniae summam in terra congregare, sed quid quid mihi Divina Bonitas, sive ex fructibus beneficiorum, sive etiam ex industria mea liberaliter et gratis concessit, ad usus pios et fundationes impendisse, praemisisse in caelum, elegisse potius in caelo, quam in terra divitem censerī. Ideo multum non habeo sedⁱ parvo, quod super est, pro ingruentibus forte necessitatibus (juxta instabilem et periculosam huius patriae constitutionem) reservato facio dispositionem. Sed ne quis obicere possit me non servasse in testamentaria dispositione diplomam gloriosae memoriae Ferdinandi Secundi,³² imperatoris et regis, et facultatem testandi statui ecclesiastico concessam: conformo me eidem Caesareo diplomati, et per omnia accomodo, ut sequitur.

[Ingó vagyónának feleként 50 000 Forint, a bécsi jezsuitáknál őrzött pénzből alapítványként a szegény papságnak II. Ferdinánd rendelkezése alapján:]

Primum enim ibi habetur ut Praelati de media parte bonorum suorum mobilium, testari ad bonas causas, et pias possint, reliqua medietas reponatur et cedat pauperibus Sacerdotibus, modo superinde in diplomate expresso. Lego igitur et facio fundationem pro pauperibus parochis in dioecesi mea laborantibus quinquaginta millia florenum ex pecunia Viennae in domu professa Societatis Jesu habita, ita ut qui non habent, unde satis alantur, et vivant, pauperes Parochi; detur ipsis quotannis ex hac mea fundatione, ita ut primum quidem summa capitalis quinquaginta millium florenorum elocetur, in aliquem bonum locum, unde quotannis dentur quinque per centum, vel sex per centum conscientiose. Prout judicaverint Executores testamenti mei praesentis, et dentur Parochis singulis viginti quinque vel triginta floreni (ut plures participare possint),

³¹ Ti. piae fundationes.

³² II. Ferdinánd (1619–1637) császár, magyar és cseh király.

prout quisque indiguerit et opus habuerit, reliquum similiter alijs indigentibus Parochis distribuatur.^k

[*Ugyancsak II. Ferdinánd diplomája szerint életében gondoskodott Érsekújvárról és őrségéről mintegy 200 000 Forint értékben, e végvidék katonáinak 1000 hordó bort hagy. Örökösait alább nevezi meg. Végrendelete végrehajtóinak kijelölése:]*

Secundo juxta eiusdem diplomatis continentiam memor fui vivens confiniorum, in quibus continuo, ut minimum, centum equites, subinde ducentos et plures alui in usum confiniorum. Insuper muro vestivi totum fortalitiu Vyuár,³³ cum suis propugnaculis, quod mihi computatis omnibus facile constitit ducentis millibus florenorum, quos ex meo proprio et paupertate mea // impendi. Nam illa pecunia, quae mihi dabatur a Sua Maiestate, fuit solummodo pretium vini et frumenti quotannis a me suppeditati juxta contractum cum dicta Caesarea Maiestate initum. Et licet praesidium Uyvár exigentibus id peccatis nostris in manus naturalis Christiani nominis inimici inciderit, nihilominus lego illis confiniis, quae adhuc supersunt penes Christianos et ad Generalatum Uyvariensem pertinebant, mille urnas vini de praesenti. Haeredes vero ex asse bonorum meorum constituo infranominandos et declarandos, quibus res a Deo mihi donatas, legavi. Executores autem testamenti mei praesentis lego^l Reverendissimum Dominum Franciscum Szegedy Episcopum Vaciensem³⁴ et Magnificum Dominum Casparem Holgy³⁵ Personalis Praesentiae Regiae in Judicys Locumtenentem et Consiliarium; Ex Capitulo meo Strigoniensi Reverendissimum Dominum Stephanum Bartok³⁶ Episcopum Tininiensem et Vicarium meum. Qui, ut omnia et singula juxta praesens testamentum seu etiam condendum et addendum codicillum meum secundum Deum et sapientiam suam sibi a Deo datam diligenter et conscientiose exequantur, peramanter et enixe rogo.³⁷

[*Kintlevőségei Wesselényi Ferenc nádornál. Fordítottassanak a csallóközi és körmöcbányai ferences alapításokra:]*

Habeo in debitis, primo: Dominus Comes Palatinus Franciscus Wesselény³⁸ debet mihi sex millia florenorum, habentur obligatoriae de quo ita tractavimus cum Sua Excellentia, ut adhuc superaddam duo millia florenorum,^m quorum media pars cedat pro fundatione monasterij Sancti Antonij in Insula:³⁹ alia media pars cedat pro fundatione monasterij Santi Francisci Patriarchae in civitate Cremnicziensi,⁴⁰ quae quidem superaddenda duo millia florenorum, eidem Domino Comiti Palatino ex parata pecunia Viennensi, in

³³ Érsekújvár (ma: Nové Zámky, SK).

³⁴ Szegedy Ferenc (1614–1675), 1663-tól váci, 1669-től egri püspök.

³⁵ Hölgyi Gáspár, a primási birtokok jószágkormányzója Lippay alatt, 1665-ben báróságot kapott feleségével, Bóka Annával, ugyanekkor királyi személynök 1666-ig.

³⁶ Bartók István (1610–1666), a nagyszombati szeminárium rektora, 1663-tól érseki helynök, 1663-tól tinnini püspök (pápai megerősítést nem nyert).

³⁷ A végrehajtással kapcsolatos iratok (21 levél): Szlovák Nemzeti Levéltár (Slovenský národný archív), Archivum Capituli Posoniensis Privatum, Capsa correspondentiae (S), fasc. 6, n. 1–23.

³⁸ Wesselényi Ferenc († 1667) 1655-től nádor.

³⁹ Bacsfai Szent Antal ferences templom és kolostor.

⁴⁰ Körmöcbányai ferences rendház alapításáról KARÁCSONYI, 1924, 104–105.

Domo Professa existente persolvantur. Et ut zelose et diligenter ipse quoque Excellentissimus Dominus Palatinus praestet et per suos legatarios praestari faciat, peramanter rogo.

[A bécsi jezsuitáknál 100 000 Forint vagy még több készpénze van:]

Secundo: habeo Viennae in Domo Professa Patrum Societatis Jesu in tribus cistis centum millia florenorum paratae pecuniae,⁴¹ si lasi [!] aurerorum et tallerorum computetur, etiam altius pro moderni temporis ratione ascendet.

[A bécsi jezsuitáknál őrzött főpapi mellkeresztek és gyűrűk:]

Tertio: habeo res gemmeas in eadem domo professa. 1° Crucem pectoralem adamantinam et praetiosam et quasi continuatis adamantibus artificiose factam, in medio maior adamas conspicitur. Quae aestimata fuit quatuor millibus florenorum. 2° Alteram pectoralem adamantinam // ab Imperatrice⁴¹ mihi donatam, aestimatur duobus millibus tallerorum. 3° Crucem itidem pectoralem Konczkianam,⁴² quae juxta dispositionem testatricis viduae remaneat penes Capitulum Strigoniense. 4° Annulum adamantinum quinque adamantibus constantem in formam crucis, aestimatum mille talleris. 5° Annulum a Rege Ferdinando IV.⁴³ mihi donatum valoris tallerorum mille. 6° Annulum donatum a Rege Leopoldo⁴⁴ constantem tallerorum mille. 7° Duos annulos ex optimo sapphyro constantes talleris ducentis. 8° Annulum adamantinum acuminatum valoris tallerorum mille.

[Kevés aranytárgya:]

Quarto: Res aureas exiguas habeo. 1° Poculum aureum. 2° Chiakianam^o phialam auream. 3° Cruculam in pectore, quae mecum sepellitur.

[Ezüsttárgyai. A felsorolt szakrális és világi tárgyak összértéke mintegy 10 000 Forint avagy 900 márka:]

Quinto: Res argenteas consignatas et manu mea subscriptas, numerum et pondus earum reposui in istis in domo professa Viennensi: habebit etiam exemplar apud se Andreas Richter,⁴⁵ qui jam ab aliquot annis supplet vices cubiculariorum,^p servitque mihi fideliter et diligenter. Existimarem me tam in rebus sacris, quam prophanis habere in argento res valoris circiter decem millium florenorum. Marcas utpote nongentas.^q

[A korábban írásban megállapodottak mellett kisebb juttatások az esztergomi főszékeskaptalannak, melyet megbíz a végrendelet végrehajtása során esetlegesen felmerülő problémák megoldásával, adósságai, tartozásai kiegyenlítésének intézésével, utóbbiak csak írásban bemutatott elismervényei ellenében lehetségesek:]

His itaque ita constitutis: Primum^r et ante omnia si quid extaret, quod alys deberem, quamvis semper in eo fui, ut observarem dictum illud Sancti Pauli; nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis. Habita nihilominus sufficienti liquidatione conscientiose exolvantur, quamvis mihi conscius non sim alicui aliquid debere. Quo in

⁴¹ Gonzaga Eleonóra császárné.

⁴² Konzky Gáspárné (szül. Balassa Zsuzsanna) által készítettett és ajándékozott kereszt. A kereszt előéletére lásd Marti Tibor jelen kötetben megjelent közleményét.

⁴³ IV. Ferdinánd († 1654) római, magyar és cseh király.

⁴⁴ I. Lipót (1657–1705) császár (1658-tól) magyar és cseh király.

⁴⁵ Richter András, a prímás komornyikja, korábban prímási komornyik: Partinger Mihály.

genere requisiveram, venerabile Capitulum meum Strigoniense (ne quid etiam post mortem meam objici, vel a me requiri possit), ut si quas haberet praetensiones ipsum capitulum vel alij tam ratione rerum praedecessorum meorum, quam etiam alias in scriptis mihi exhiberet, etiam ultro citroque me vivente tempestive complanaretur, et sciretur, an et quid capitulo meo et Ecclesiae debeam. Quod factum est; et quidem ex parte mea jam extat. Ipsorum satisfactio, in scriptis posita, habeturque in eodem capitulo Strigoniensi, quomodo inter nos conveniremus, et concordaverimus ante annos quosdam: producatur fideliter et sincere. Ad cuius supplementum lego dicti capituli mei templo⁴⁶ tapetos Hollandicos meliores, qui fuerunt Cardinalis Pázmany, quorum partem a Franciscanis Poseniensibus emi, valoris circiter mille florenorum; ex rebus domini episcopi Vacienſis, Gregorii Nagyffaluay⁴⁷ extat apud dominum Hőlgg molendinum in Gurab⁴⁸ octingentis talleris constans, applicetur juxta testamentariam eiusdem domini episcopi // dispositionem. Porro si quid ad manus meas, sive ex praedicti domini Vacziensis rebus, sive ex domini Kopchány,⁴⁹ Rohonczy,⁵⁰ Szentgyörgy⁵¹ devenisset, et pro me usurpatum et non solutum fuisset, detur ex vinis meis huius anni, satis copiose mihi a Deo donatis, satisfactio; si meminissem, aut conscius mihi essem, statim solverem. Ex pauperum sacerdotum pecunia in Camera Hungarica anno 1647 a Sua Maiestate deputata, ne minimum quidem (quantum recordor) in usus meos converti, sed in restantys manserunt magna ex parte, quae extorquere potui ex Camera, de ys habentur quitantiae, de quibus non haberentur, non teneor illa exolvere. De alys praetensionibus, quae mihi objici possent, dedi signaturam peculiarem, et jussi asservari in Capitulo Strigoniensi, juxta quam executores testamenti mei sese defendere, contra incompetentes praetensores poterunt; quia intelligo a quibusdam mussitari, me nescio quantum debere.

[A trencsényi jezsuita alapítás tőkájének pótlása, az ottani építkezések befejezése. A csallóközi és körmöcbányai ferences alapítások:]

Jam quod attinet ad pias a me foundationes inchoatas. Eas continuari omnino, et perfici volo ex praedictis meis pecunia et rebus. Et quidem ad foundationem Trenchiniensem⁵² collegij et noviciatus. Existimaveramus una cum patribus Jesuivitis satis jam me deposuisse pro noviciatu et collegio Trenchiniensi,⁵³ cum ecce apparuit propter computum non satis recte initum, in bonis dominorum Illeshaziorum⁵³ adhuc triginta millia florenorum pro fundatione noviciatus et collegij Trenchiniensis requiri, quocirca promisi triginta millia florenorum; et dum me ob metum Turcarum et Tartarorum Viennam reciperem viginti millia florenorum statim et defacto ysdem patribus

⁴⁶ A nagyszombati Keresztelő Szent János-templom.

⁴⁷ Nagyfalvy Gergely († 1643) 1618-tól győri kanonok, 1624-től szerémi, 1635-től váci püspök.

⁴⁸ Guráb/Magyargurab/Németgurab (ma: Velký Grob, SK) falu Galántától északnyugatra, az egykori Pozsony megyében.

⁴⁹ Kopcsányi Mihály, († 1646), 1637-től pozsonyi prépost, 1644-től váci püspök.

⁵⁰ Rohonczy István, († 1652), 1641-től esztergomi kanonok, 1651-től csanádi püspök és pozsonyi prépost.

⁵¹ Szentgyörgyi Ferenc († 1662), 1658-tól esztergomi nagyprépost, 1660-tól váci püspök.

⁵² Trencsén (Trencsén vm., ma: Trenčín, SK). Rendházról lásd: BIKFALVI, 2011, 109–113; KÁDÁR, 2016.

⁵³ Illésházy György (1625–1689), lipcsei főispán (1648–1679), 1659-től királyi főasztalnok.

deposui;⁵⁴ remanserunt decem millia deponenda. Quia vero pie defuncta soror mea, Catharina Lippay,⁵⁵ me adhortante legaverat supradicto collegio et noviciatui de suo decem millia florenorum, subdubitari poterat, jam esse satisfactum et sufficienter provisum Trenchiniensi foundationi. 2° Promiseram igitur noviciatui Trenchiniensi in singulos annos certam vini et pecuniae summam, pro supplendis necessitatibus praefati noviciatus usque dum summam illam capitalem ipsis promissam deponere possem. Dedi etiam aliquibus annis in vino et in pecunia quidpiam patribus ysdem, ita ut ipsi quoque quinquaginta personas religiosas, ex veteranis et novitys, in eodem collegio et noviciatu alerent continuo. Prout apparet ex // Contractu mutuo, inter nos inito. Verum cum neque ipsi patres Jesuitae hunc numerum complete alere potuerint, interveniente etiam temporum injuria, ideo videbatur me ad talem promissam singulis annis vini et pecuniae summam, non teneri, prout neque summam capitalem decem millium florenorum. Nihilominus non tam ex necessitate, et stricto debito, quam ex bona voluntate et sincero affectu, quam semper erga Societatem habui, et ne quid desit, ad complementum non tantum sufficientis, sed et commodae foundationis collegij et noviciatus promisi prout et per praesentes lego eisdem decem millia florenorum; ad quae persolvenda applicentur res meae argenteae in domo professa Viennensi habitae, quae si non sufficerent, satis fiat ipsis de parata pecunia in cistis praenotatis habita. Quoad alterum de annua pecunia et vino suppeditando, ex causis supra dictis alysque praegnantibus rationibus ita conventum est, ut nihil teneam, patribus Societatis. Demum quoad fabricam aedificij collegij, ac noviciatus complementum, ita cum patribus Provinciali et rectore Trencziniensi conveni et concordavi, ut siquidem facto computu per magistrum Petrum Spacz,⁵⁶ tam de materialibus requisitis, quam etiam de operariorum mercede, et alys ibidem denotatis, compertum est, sufficere sex millia florenorum, ab anno et die, in signatura eiusdem Petri Spacz annotatis; cuius quidem interim dum vivo quotannis exolvam partem prout et hoc anno feci; quod vero residuum fuerit, in testamento legabo. Huic ergo cum praefatis patribus Provinciali et Rectore factae transactioni me accomodando, dentur post mortem meam, si qui superessent residui, usque ad sex millia florenorum patribus collegij Trenchiniensis. Pro summo altari, quantum possibile est eleganter extruendo, lego mille talleres, si in vita mea perficere non potuero. Monasterium Santi Antonij pro fratribus Franciscanis, et illud in commodum reduxi statum, ita ut reliquum, quod superest judicatum sit per architectos; itidem cum sex florenorum millibus perfici posse, cum altari et turri, et alys requisitis. Quare lego pro eadem fabrica sex millia florenorum. Item pro vino vel alys necessitatibus eiusdem monasterij lego quatuor millia florenorum, quorum census annuatim eleamosinae loco, ysdem fratribus detur. Monasterium Cremnicziense⁵⁷ // patrum Franciscanorum jam per Dei gratiam perfeci. Postulaverunt patres Franciscani, ut adhuc aliquam summam stabilem et constantem praesertim pro vino et vestitu ipsis

⁵⁴ Az említett összeget Köprülü Ahmed nagyvezér 1663-as hadjárata elől menekítette Bécsbe.

⁵⁵ Lippay Katalin, a primás testvére, nebojszai Balogh István felesége.

⁵⁶ Pietro Spazzo itáliai építész.

⁵⁷ Kőrmöcbánya (Bars vm., ma: Kremnica, SK).

deponerem. In hunc igitur usum lego ipsis quatuor millia florenorum apud dominum Palatinum ut praemissum est habitorum.

[Vótívímise alapítványok az esztergomi, pozsonyi káptalanoknál, a szakolcai, szentkatalini, galgóci, pruszkói, sebesi stb. ferenceseknél; hagyományok a nagyszombati pálos studium generale és Szent Erzsébet-ház és a Seminarium Rubrorum javára:]

Venerabili capitulo Strigoniensi pro fundatione votivi Sacri in quemlibet mensem erogandos lego quinque mille florenos summae capitalis. Capitulo Poseniensi, pro simili votivo et fundatione lego tria millia florenorum. Pro quolibet monasterio Franciscanorum, utpote Poseniensi, Soproniensi, Szombatheliensi, Kis Martoniensi, Jauriensi, Tyrnaviensi, Szokolczeni,⁵⁸ Sanctae Catharinae,⁵⁹ Galgocziensi, Gyöngyösiensi, Pruskonensi,⁶⁰ Sebesiensi, Cassouiensi, Nitriensi, Fülökiensi⁶⁰ imperiales centum. item cuilibet Collegiorum Societatis Jesu^w in Hungaria imperiales centum.^x Pro studio patrum Paulinorum⁶¹ ulterius continuando et fundando Tyrnaviae lego mille urnas vini hujus anni. Pro fundatione domus Sanctae Elizabethae⁶² Tyrnaviae lego quatuor milli florenorum summae capitalis, ut elocetur, et census applicetur pro intertentione. Pro argumento fundationis alumnorum rubrorum⁶³ lego quindecim millia florenorum, similiter ad censum elocandorum et pro intertentione ipsorum applicandorum, per omnia juxta hactenus factam fundationem.^y

[Juttatások rokonai, társulatok, a nagyszombati jogi kar, síremléke, könyvtára, udvartartása különféle tagjai, orvosa javára:]

Fratribus meis Joanni⁶⁴ et Georgio Lippay;⁶⁵ annulum quem donavit mihi Ferdinandus IV. lego Georgio, alterum Joanni. Item ysdem fratribus lego unicuique pelium [!] unam argenteam cum gutturnio.^z Item cultros duodecim cum manubrÿs argenteis unicuique. Ulterius jura et literas adjudicatorias bonorum Keszfalua,⁶⁶ quae ego emi pro florenis circiter mille quingentis, lego ysdem praedictis meis fratribus. Nurui meae, coniugi Joannis Lippay⁶⁷ lego cistam Pharmacopaeam elegantem argento inaurato et ebore elaboratam, quam adhuc vivus promisi, et dedi, licet per manus necdum tradiderim.

⁵⁸ Pozsony (Pozsony vm., ma: Bratislava, SK), Sopron (Sopron vm.), Szombathely, (Vas vm.), Kismarton (Sopron vm., ma: Eisenstadt, A), Győr (Győr vm.), Nagyszombat (Pozsony vm., ma: Trnava, SK); Szokolca (Nyitra vm., ma: Skalica, SK).

⁵⁹ A Nagyszombat közelében, attól északra található Nahács (ma: Naháč, SK) melletti Szent Katalin-templom és ferences kolostor.

⁶⁰ Galgóc (Nyitra vm., ma: Hlohovec, SK), Gyöngyös (Heves vm.), Pruska (Trencsén vm., ma: Pruské, SK), Sebes (Sáros vm., ma: Nižná/Vyšná Šebastová, SK). A sebesi birtokviszonyokra és a ferences kolostor alapítására lásd: SZABÓ, 2014, 301 és 329–330. Kassa (Abaúj vm., ma: Košice, SK.), Nyitra (Nyitra vm., ma: Nitra, SK), Fülekk (Nógrád vm., ma: Filakovo, SK).

⁶¹ A pálos rend kora újkori történetére lásd: GALLA, 1941; BOJTOS 2018. A nagyszombati pálos studium generale első tanéve 1653.

⁶² Valószínűleg a nagyszombati klarissza nővérek háza számára szól az adomány.

⁶³ Nagyszombati Seminarium Generale, vagy Collegium Rubrorum néven ismert papnevelő intézet.

⁶⁴ Lippay János, († 1681/82) 1652–1680 között barsi főispán.

⁶⁵ Lippay György, († 1684/85) királyi kamarás, 1684-től kamarai tanácsos.

⁶⁶ Keszegfalva (Komárom m., ma: Kameničná, SK).

⁶⁷ János első felesége Erdődy Éva Zsuzsanna.

Fratri meo Emerico Lippay⁶⁸ lego allodiaturam omnem, quae reperietur in Púspöky,⁶⁹ oves, vaccas et his similia. Sex equos item currules. Pro Congregationibus^{70aa} // Tyrnaviensi, Posoniensi, Viennensi Sanctae Barbarae,⁷¹ Graecensi item et Olomucensi⁷² lego florenos quadringentos quinquaginta. Pro fundatione studij juris Tyrnaviae in Academia lego quindecim millia florenorum, alantur doctores juris juris civilis unus, juris canonici alter.^{bb} Quod si onus studij juris canonici profitendi in se suscipere velint patres jesuitae, dentur ipsis trecenti floreni annui, de reliquo alatur professor juris patriae. Pro epitaphio supradicto Cardinali Pázmány et mihi extruendo, lego quatuor millia florenorum, quibus executores testamenti mei, serio^{cc} et diligenter (ut ante significatum est) secundum delineationem factam, vel maxime ob memoriam tanti viri, Cardinalis Pázmány, dabunt operam. Bibliothecam meam lego venerabili capitulo Strigoniensi j̄s sub conditionibus gubernandam, quas ipsis praefixurus sum. Quoad famulorum solutiones et servitia, illis omnibus juxta conventionem satisfactio detur usque ad diem obitus mei, tam ratione solutionis pecuniae, quam etiam ratione panni, nec propter expectationem sepulturae ultra praetendere aliquid habeant. Quod tamen non intelligitur^{dd} de curialibus officialibus, militibus et musquetarijs. In pannum nigrum praedictorum servitorum, insumantur floreni quingenti. Et quia singulariter benemeriti reperiuntur, qui mihi serviverunt, illis quoque dignum et justum est, ut pro meritis gratificatio fiat. Quales fuerunt, et sunt Andreas Rihter, qui loco cubicularii mihi aliquot annis servivit diligenter et fideliter. Ephebi^{ee} quoque, non possum aliter affirmare, quam quod mihi diligenter cordialiter et cum omni affectu serviverint, utpote Matula, Gergely, Ray⁷³ Gorup⁷⁴ Jezerniczky.⁷⁵ Quapropter Francisco Matulae lego centum aureos singulariter, et adhuc in quibusdam alijs ipsum juvari desidero. Andreae Richter donavi jam antecederent florenos quadringentos, sed insuper lego ipsi centum talleros, Földvály⁷⁶ centum talleros lego, licet ipsum promoverim satis bene. Et ex quo magnificus dominus personalis Caspar Hólgý multa mihi et magna praestiterit a juventute servitia, licet ea promotione ipsius conatus sum rependere, nihilominus tamen, ne adhuc ingratus videar lego eidem mille talleros. Accipiantur rationes a provisoribus et officialibus et qui fuerint debitores reperti, distribuantur pauperibus // pro animae meae refrigerio. Quod si autem plus in testamento reliquissem, quam habeatur, et reperiat in auro, argento, pecunijs paratis, defalcetur proportionaliter, sin autem minus reliquissem in auro videlicet, argento, gemmis paratis pecunijs et alijs, fiat similiter proportio.^{ff} Doctori autem Gabrieli⁷⁷ penes me et in servitio meo existenti, do

⁶⁸ Lippay Imre, a primás legifjabb öccse (1614–1691) FEDERMAYER, 2012, 73.

⁶⁹ Pozsonypüspöki (Pozsony vm., ma: Podunajské Biskupice, SK), jelenleg Pozsony városrésze.

⁷⁰ Ti.: jezsuita közösségeknek.

⁷¹ Valószínűleg a jezsuiták bécsi Szent Borbála-temploma (Barbarakirche).

⁷² Graz (A), Olmütz (ma: Olomouc, CZ).

⁷³ Matula Ferenc, Gergely és Ray azonosítása egyelőre várat magára.

⁷⁴ Gorup János személyére lásd: DOMINKOVITS, 2009.

⁷⁵ Jezerneczky János 1663-ban Nagyszombatban tanult, esetleg primási titkár.

⁷⁶ Földvály Miklós azonosítása egyelőre várat magára.

⁷⁷ A primás levelezése sem derít fényt pontos kilétére, lásd: TUSOR, 2015a.

testimonium, quod idem tanquam intelligens, fidelis, ac diligens, quilibet doctor, toto illo quo apud me versabatur tempore, nihil eorum, quae conservandae sanitatis meae statum concernebant, intermiserit, sed quidquid uni intelligenti docto et sedulo doctori circa curam meam faciendum fuisset, aut facere debuisset, diligentissime fecit et praestitit, etiam ultronee. Quare laudem ipsi tribuo et ab alijs etiam tribui desidero, nihil eatenus existimationi, bonae famae, laudique et honori, ac doctorali eiusdem scientiae derogatum per quoslibet velim; quin imo cum gratiarum actione diligentem ipsius operam et industriam fidelitatemque in signum gratitudinis recognosco, ipsique centum talleros lego.⁷⁸

Georgius Lippay Archiepiscopus Strigoniensis m.p.

[Zárórendelkezések:]

Tandem ut pijs meis ita descriptis, legatis et intentionibus, satis fieri possit, clarum est res meas aureas, gemmeas et argenteas residuas in pecuniam converti et vendi oportere, similiter et vinum, cuius hoc anno benignitate divina^{gg} copiam habuimus.^{hh} Quidquid igitur pecuniae ex omnibus supradictis et alijs hic non specificatis conflabitur, in dictos usus impendantur.ⁱⁱ Supererit pro foundationibus superius jam clarius specificatis adhuc non contemnenda summa,^{jj} secundum meum computum, tam debitis si quae essent exolvenda^{kk}, quam alijs rebus necessarijs quae etiam^{ll} in pios usus eroganda conscientiose, discretioni antelatorum Executorum testamenti mei relinquo et committo. Quos rogo, velint hoc testamentum meum fideliter et secundum Deum // executioni demandare. Haec est mea ultima voluntas, et dispositio, quam ut Divina Bonitas clementer acceptare, et ut minutum quod mihi dedit, ipsi vicissim reddendum, eo, quo a paupercula vidua affectu et complacentia recipere dignetur, quam possum humillime supplico et oro.

Datum Posony die ultima Mensis Decembris. Anno Domini Millesimo sexcentesimo sexagesimo quinto. Georgius Lippay Archiepiscopus Strigoniensis m.p.

Super qua quidem praememorati Illustrissimi ac^{mm} Reverendissimi Principis Domini Georgy Lippay Archiepiscopi Strigoniensis facta coram memoratis dominis fratribus ac testimonys nostris,ⁿⁿ celebrata exhibitaque et praesentata, ac praesentibus de verbo ad verbum sine diminutione vel augmento aliquali inserta et inscripta testamentariae sive ultimae suae voluntatis dispositionis fassione, ad fidelem eorundem dominorum fratrum et testimoniorum nostrorum. Relationem praesentes literas nostras testamentariae, seu ultimae voluntatis dispositionis fassionales, jurium quorum interest futuram ad cautelam necessarias. Sub sigillo nostro capitulari et authentico extradandas duximus et concedendas. Datum ipso festo Circumcisionis Domini,⁷⁹ Anno eiusdem Millesimo sexcentesimo sexagesimo sexto.^{oo}

⁷⁸ A primás korábbi orvosai közül Policarpo Bonani volt ismert.

⁷⁹ Január 1.

^aO1: ezen első sor felett más, egykorú kézzel (ugyanettől széljegyzetek is): *Paria Testamenti Georgii Lippai archiepiscopi Strigoniensis, in qua Fundatio Iuris Canonici et Civilis continetur.* ^bO: ‘Concanonicos.’ ^cO: ‘praerepetitum.’ ^dO: ‘ysdem testimoniis.’ ^eO: ‘antelatis.’ ^fO: ‘oluntatis dispositionem.’ ^gO: ‘fuerit.’ ^hO: ‘promeritus.’ ⁱO: ‘quater mille florenos.’ ^jO: ‘de.’ ^kO1: a bal margón: ‘50M.’ ^lO1: a bal margón: ‘Testamentarii.’ ^mO1: a bal margón: ‘8M.’ ⁿO1: a bal margón: ‘100M.’ ^oO: ‘Csakianam.’ ^pO: ‘cubicularii.’ ^qO1: a bal margón: ‘Marcae 900.’ ^rO1: a bal margón: ‘Debita primo.’ ^sO1: A szó sorközi beszúrás. ^tO1: a bal margón: ‘Trinchiny Fundatio.’ ^uO: ‘Pruskinensi.’ ^vO: ‘Fülekiensi.’ ^wO: e szó hiányzik. ^xO1: a bal margón: ‘100 imperiales Collegiis.’ ^yO1: a bal margón: ‘ISM Collegio Generali.’ ^zO1: a bal margón: ‘Cognatis.’ ^{aa}O1: a bal margón: ‘Congregationes.’ ^{bb}O1: a bal margón: ‘SM iuri.’ ^{cc}O: ‘sedulo.’ ^{dd}O: ‘intelligatur.’ ^{ee}O: ‘Ephoebi.’ ^{ff}O1: a bal margón: ‘Defalcatio.’ ^{gg}O: ‘Dei.’ ^{hh}O1: a bal margón: ‘vinum.’ ⁱⁱO1: a bal margón: ‘Res hic non specificatae.’ ^{jj}O1: a bal margón: ‘Plus, quam minus.’ ^{kk}O1: ‘exolven’ rövidítés O: hibás feloldással ‘exolvendis’. Az egyszerű figyelmetlenségre visszavezethető hiba vélhetően az O1-ről történt átmásolás során keletkezhetett. ^{ll}O: ‘omnia.’ ^{mm}O: ‘ei.’ ⁿⁿO: szó után ‘ei.’ ^{oo}O: P.H. (a pozsonyi káptalan papírfelzetes pecsétje, mely az iratot átfűző zsinórt rögzíti az utolsó oldalon), alatta: ‘Lecta et correcta in capitulo’. Az irat külzetén más kézzel: ‘Testamentum Celsissimi Principis Archiepiscopi Strigoniensis Georgii Lippay’.

Rövidítések és irodalomjegyzék

MNL OL

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

P 1341.

Illésházy család levéltára, Lad. 20. fasc. 10. n. 1.

ELTE Egyetemi Könyvtár Kézirattár.

Collectio Kaprinaiana/A. Tomi in folio. 41. tomus, 162–178. folio.

*

BIKFALVI

2011

BIKFALVI Géza: „Mindent Isten nagyobb dicsőségére”. *Tanulmányok a jezsuita rend történetéből*, Budapest, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, 2011.

BITSKEY

1986

BITSKEY István: *Pázmány Péter*, Budapest, Magyar História, 1986.

BITSKEY

1987

BITSKEY István: *Pázmány Péter udvartartása*, In: *Magyar reneszánsz udvari kultúra*, szerk. R. VÁRKONYI Ágnes, Budapest, Gondolat, 1987, 166–176.

BITSKEY
2005

BITSKEY István: *Reprezentáció és mecénatúra Pázmány Péter udvarában*, In: *Idővel paloták... Magyar udvari kultúra a 16–17. században*, szerk. G. ETÉNYI Nóra – HORN Ildikó, Budapest, Balassi Kiadó, 2005, 361–374.

BOJTOS
2018

BOJTOS Anita: *A pálos rend XVII. századi története, különös tekintettel a rend szellemiségére. A magyar rendtartomány szerzeteseinek életpálya- és karrierrekonstrukciója az 1637 és 1700 közötti utánpótlás adatai alapján*, PPKE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2018.

BONCZ
1878

BONCZ Ferenc: *A kath. főpapi hagyatékok körüli eljárás és erre vonatkozó főbb rendeletek*, Budapest, 1878.

BORBÉLY
1961

BORBÉLY Andor: *Az esztergomi „Bibliotheca” Fugger-gyűjteményének eredete*, In: *Magyar Könyvszemle*, 77. (1961) 4. sz. 469–475.

DOMINKOVITS
2005

DOMINKOVITS Péter: *Egy soproni városplébános végrendelete a felekezeti küzdelmek korából (Csehi István, 1644)*, In: *Egyháztörténeti Szemle*, 6. (2005) 2. sz. 129–142.

DOMINKOVITS
2009

DOMINKOVITS Péter. *Főúri familiáris – jogtudó értelmiség – mezővárosi polgár? Adatok és kérdések egy 17. századi szombathelyi ügyvéd, Gorup János életútjához*, In: *Sic Itur ad Astra*, 20. (2009) 85–99.

ECKHART
1936

A Jog- és Államtudományi Kar története, 1667/1935, szerk. ECKHART Ferenc, Budapest, Pázmány Péter Tudományegyetem, 1936.

ELIAS
2005

Norbert ELIAS: *Az udvari társadalom. A királyság és az udvari arisztokrácia szociológiai jellemzőinek vizsgálata*, Budapest, Napvilág Kiadó, 2005.

FAZEKAS
2005

FAZEKAS István: *Oláh Miklós esztergomi érsek udvara (1553–1568)*, In: *Idővel paloták... Magyar udvari kultúra a 16–17. században*, szerk. G. ETÉNYI Nóra – HORN Ildikó, Budapest, Balassi Kiadó, 2005, 343–360.

FEDERMAYER
2012

Frederik FEDERMAYER: *Lippayovci zo Zomboru. Genealogický pohľad na vznik novej probabsburskej aristokracie*, In: *Magnátske rody v našich dejinách 1526–1948*, ed. Frederik FEDERMAYER, Martin, Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť, 2012, 29–77.

FEDERMAYER
2016

Frederik FEDERMAYER: *Hölgyi Gáspár kamarai tanácsos családja és a Bedy család*, In: *Primus inter omnes. Tanulmányok Bedy Vince születésének 150. évfordulójára*, szerk. ARATÓ György – NEMES Gábor – VAJK Adám, Győr, 2016, 196–199. (Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai, Források, Feldolgozások 25.)

GALLA
1941

GALLA Ferenc: *A pálosrend reformálása a XVII. században*, In: *Regnum Egyháztörténeti Évkönyv, 4. (1940–1941)*, Budapest, 1941, 123–222.

HALKO
2016

Jozef HALKO: *A szentély föld alatti részének kutatása és Pázmány Péter bíboros sírjának identifikálása a pozsonyi Szent Márton-székesegyházban*, In: *Magyar Sion, Új Folyam*, 10. (2016) 2. sz. 279–289.

HANUY
1910–1911

HANUY Ferenc: *Pázmány Péter: Összegyűjtött levelei, I–II*, Budapest, A budapesti kir. Magyar Tudomány-Egyetem Tanácsa, 1910–1911.

HARGITTAY–KRÁNITZ
2007

HARGITTAY Emil – KRÁNITZ Mihály: *„intra viscera terrae corpus reponi jubeo”. Pázmány Péter sírhelyének kutatása*, In: *„Halálom után nem fog minden akaratom szerint történni”. Dokumentumgyűjtemény Pázmány Péter sírhelyéről*, szerk. HARGITTAY Emil et alii., Piliscsaba–Esztergom, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 2007, 54–67. (Pons Strigoniensis Studia, 7.)

HERMANN–ARTNER
1938

HERMANN Egyed – ARTNER Edgár: *A Hittudományi Kar története 1635–1935*, Budapest, Egyetemi Nyomda, 1938. (A királyi magyar Pázmány Péter Tudományegyetem története, 1.)

HERMANN–JAKAB
2013

HERMANN István – JAKAB Réka: *Padányi Bíró Márton veszprémi püspök végrendelete, 1762*, Veszprém, Magyar

- Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, 2013.
(A Veszprém megyei Levéltár kiadványai, 31.)
- HORVÁTH
1995–1997
- HORVÁTH József: *Győri végrendeletek a 17. századból*, I. 1600–1630-ig, II. 1631–1654, III. 1655–1699, Győr, Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára, 1995–1997.
- HORVÁTH-
DOMINKOVITS
2001
- HORVÁTH József – DOMINKOVITS Péter: *17. századi Sopron vármegyei végrendeletek*, Sopron, Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára, 2001.
- JANKOVICS
2004
- JANKOVICS József: *Pázmány Péter ismeretlen végrendelete 1637-ből*, In: *Lymbus*, 2. (2004) 61–69.
- KARÁCSONYI
1924
- KARÁCSONYI János: *Szt. Ferencz Rendjének története Magyarországon 1711-ig*. II. kötet, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1924.
- KÁDÁR
2013
- KÁDÁR Zsófia: *Dallos Miklós győri püspök életútja és végrendelete (1630)*, In: *Archivariorum historicorumque magistra: Történeti tanulmányok Bak Borbála tanárnő 70. születésnapjára*, szerk. KÁDÁR Zsófia – LAKATOS Bálint – ZARNÓCZKI Áron, Budapest, A Magyar Levéltárosok Egyesülete, 2013, 293–328.
- KÁDÁR
2016
- KÁDÁR Zsófia: *Fundatores et benefactores. Jezsuita intézmények alapítói és jótevői a rendi emlékezetben a 17. századi Magyar Királyságban*, In: *Egyház és reprezentáció a régi Magyarországon*, szerk. BÁTHORY Orsolya – KÓNYA Franciska, Budapest, Pázmány Irodalmi Műhely, 2016, 195–209.
- KÁDÁR
2017a
- KÁDÁR Zsófia: *Az urak Patrona Hungarie-társulata a 17. században*, In: *Jezsuita jelenlét Győrben a 17–18. században. Tanulmányok a 375 éves Szent Ignác-templom történetéhez*, szerk. FAZEKAS István – KÁDÁR Zsófia – KÖKÉNYESI Zsolt, Győr, Szent Mór Perjelség, 2017, 307–333.
- KÁDÁR
2017b
- KÁDÁR Zsófia: *Középkori eredetű vallásos testvérületek és barokk társulatok kapcsolata: a soproni Krisztus Teste-konfraternitás példája*, In: *Barokk vallásos közösségek*, szerk. BOGÁR Judit – DÉRI Eszter Budapest, Pázmány Irodalmi Műhely, 2017, 135–144.

- KISBÁN
1938 KISBÁN Emil: *A Magyar Pálosrend története*, I., Budapest, Pálos Kolostor, 1938.
- KLANICZAY
1987 KLANICZAY Gábor: *Udvari kultúra és a civilizáció folyamata*, In: *Magyar reneszánsz udvari kultúra*, szerk. R. VÁRKONYI Ágnes, Budapest, Gondolat, 1987, 17–52.
- KOLLÁNYI
1896 KOLLÁNYI Ferenc: *A magyar kath. főpapság végrendelkezési jogának története*, Budapest, Szent István Társulat, 1896.
- KOLTAI
2012 KOLTAI András: *Batthyány Ádám. Egy magyar főúr és udvara a XVII. század közepén*, Győr, Győri Egyházmegyei Levéltár, 2012. (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások, 14.)
- NAGY
1860 NAGY Iván: *Magyarország családai. Czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*, VII., Budapest, Ráth Mór, 1860.
- NÉMETH
1995 NÉMETH Gábor: *Nagyszombati testamentumok a XVI–XVII. századból*, Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum, 1995.
- PÁLFFY–MIKÓ
2002 PÁLFFY Géza – MIKÓ Árpád: *A pozsonyi Szent Márton-templom késő reneszánsz és kora barokk síremlékei (16–17. század)*, In: *Művészettörténeti Értesítő*, 51. (2002) 107–172.
- Soós
1995–1996 Soós Ferenc: *Lippay György [gróf] és a pozsonyi pénzverde. Eredeti dokumentumok közlésével*, In: *Numizmatikai Közlöny*, 94–95. (1995–1996) 39–47.
- SZABÓ
2014 SZABÓ András Péter: *Egy felső-magyarországi katolikus főúr pengeélen. Forgách (III.) Zsigmond levelezése I. Rákóczi György erdélyi fejedelemmel (1644–1645)*, In: *Collectanea Sancti Martini. A Pannonhalmi Főapátság Gyűjteményeinek Értesítője*, 2. (2014) 291–343.
- TUSOR
2007 TUSOR Péter: *Lippay György esztergomi érsek végrendelete (Pozsony, 1665. december 31., részlet)*, In: *„Halálom után nem fog minden akaratom szerint történni”. Dokumentumgyűjtemény Pázmány Péter sírhelyéről*, szerk. HARGITTAY Emil et alii, Piliscsaba–Esztergom, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 2007, 26–27. (Pons Strigoniensis Studia, 7.)

TUSOR
2015a

TUSOR Péter: „*Írom kegyelmednek, mint igaz magyar igaz magyarnak*”. Lippay György veszprémi és egri püspök, esztergomi érsek levelei magyar arisztokratákhoz, nemesekhez (1635–1665), Budapest, Gondolat Kiadó, 2015. (Collectanea Studiorum et Textuum, I/1.)

TUSOR
2015b

TUSOR Péter: *A primás, a bán és a bécsi udvar (1663–1664)*, In: *Történelmi Szemle*, 57. (2015) 2. sz. 219–251.

TUSOR
2017

Kánoni kivizsgálás Pázmány Péterről. Családja, katolizálása, misszionálása. (A Pázmány–Tholdy archívum irataival), feltárta, fordította, kísérő tanulmánnyal és dokumentumokkal közreadja TUSOR Péter, Budapest–Róma, 2017. (Collectanea Vaticana Hungariae, II/6.)